

ЖАНРОВА ПАЛІТРА МУЗИЧНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНСЬКОГО КОМПОЗИТОРА ЯКОВА ЯЦИНЕВИЧА

Дарина Чамахуд¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-126-8-18>

У процесі реконструювання життєтворчості малодосліджених композиторів важливими аспектами є не лише відновлення та хронологічне впорядкування біографічних відомостей, аналіз музичної спадщини митця, а й структурування жанрової системи його творчості. Саме жанрове різноманіття у поєднанні з біографічними перипетіями життя дає можливість у подальшому створити періодизацію життєтворчості діяча та виявити особливості його музики.

Жанрова палітра творчості українського композитора, диригента, педагога, фольклориста, священика Якова Яциневича (1869–1945) представлена досить різноманітними композиціями. Митець є автором близько двохсот музичних творів, які різняться як за масштабом, так і за складом виконавців: від фортепіанних мініатюр та обробок народних пісень до музично-драматичних композицій та навіть симфонії.

На превеликий жаль, у жодному із досліджень про творчість Я. Яциневича не вміщено вичерпну інформацію про жанрову систему композитора. Музикознавець Т. Філенко у своїх розвідках лише побіжно згадує поодинокі твори митця, та й то не усіх жанрів [7, с. 202, 207, 212]. Більш ґрунтовні відомості подано у роботі О. Семирозум. Дослідниця описала усі наявні архівні документи по Я. Яциневичу, а також здійснила жанрову класифікацію нотних матеріалів, що зберігаються в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського (ІМФЕ) та Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУВ) [5]. Жанрову систему творів митця схоже окреслила Л. Корній [1, с. 311–312]. З огляду на віднайдені автором статті нові нотні матеріали творів Я. Яциневича, не згадані у жодній із зазначених робіт, жанрова палітра творчості композитора потребує доповнення та розширення. Саме тому пропонуємо детальну жанрову класифікацію творчості митця з урахуванням не лише тих композицій, ноти яких збережено, а й таких, про які отримано наразі лише згадки в архівних документах.

Найраніші серед збережених творів Я. Яциневича датовані 1900 роком. Йдеться про жанр **інструментальної музики**, представленої

¹ Національна музична академія України імені П.І. Чайковського, Україна

у творчості митця невеликою кількістю зразків: 17 п'єс для фортепіано та 5 – для інструментальних ансамблів. Серед творів для фортепіано – 6 вальсів, 5 польок, 3 марші, 2 програмні твори, а також обробка народної пісні. Репертуар інструментальних ансамблів включає 2 твори для квартету бандуристів та 3 – для скрипки з фортепіано. Композитор звертався до створення інструментальної музики у два періоди свого життя: спочатку у 1900–1904 рр., решту композицій написав у зрілий період – у 1921–1922 рр.

Найчисельнішим жанром за кількістю творів є **обробки народних пісень** для хорів різних складів (для мішаного чотириголосного хору, для чоловічого хору, для соло тенора і баса та мішаного хору, для октету) як *a capella*, так і у супроводі фортепіано. Усього Я. Яциневич створив 57 зразків обробок у різних жанрах народних пісень: ліричні (найбільше за кількістю), жартівливі, історичні, стрілецькі, солдатські, козацькі, чумацькі, рекруські, календарно-обрядові (веснянки, петрівчані, весільні) та балади. Деякі із них мають по декілька варіантів виконання для різних складів, а також різні редакції.

Майже усі хорові обробки Я. Яциневич написав у 1920–1924 рр., коли перебував у Києві, а згодом у селах Київщини (Гуляники, Щучинка та Острійках), і лише декілька – у 1935 р. у Запоріжжі. Саме тимчасове місце проживання у селах дало можливість композитору працювати над фольклорними першоджерелами. Адже митець вільно міг збирати фольклорний матеріал не лише у тих місцевостях, де мешкав, а й у сусідніх територіях.

Частину першоджерел Я. Яциневич брав із відомих на той час збірок народних пісень П. Демуцького, А. Кононошенка, О. Хведоровича, про що зазначено у рукописах обробок. Вказані дати на автографах творів дають можливість зробити висновок, що Я. Яциневич працював надзвичайно інтенсивно та швидко, нові обробки створював інколи майже щодня. Так, за п'ять днів, упродовж 23-27 лютого 1921 р. написав чотири твори для хору.

У 1925 р. Я. Яциневич вирішив об'єднати свої обробки у збірку «34 народні пісні для хорів різного складу». Не відомо, чи вдалося йому реалізувати свої плани. Проте архівний документ з ІР НБУВ свідчить, що до збірки мали увійти обробки пісень, які композитор створив у 1920–1924 рр. [6, арк. 1].

Важливу частину творчого спадку Я. Яциневича становлять **авторські хорові твори для різних складів** (мішаного, чоловічого, дитячого хорів, а також соліста з хором) *a capella* або у супроводі фортепіано. Усього налічується 46 зразків цього жанру. Серед віршів композитор обирав переважно тексти українських поетів як своїх

сучасників (І. Франка, О. Олеся, П. Тичини, Лесі Українки, Б. Грінченка та інших), так і митців старшого покоління (Т. Шевченка). Проте не зміг не спробувати Я. Яциневич свої композиторські сили і в популярних віршах російських поетів, до яких зверталися багато музикантів («Цыганочка», «Ночной зефир», «Туча», «В поле чистом серебристый» О. Пушкіна, «Не ветер бушует» М. Некрасова).

Створення хронологічної послідовності написання хорових творів дало можливість з'ясувати, що Я. Яциневич звертався до цього жанру спочатку у Києві та селах Київщини (у 1919–1923 рр.), згодом – в Одесі (у 1925–1930 рр.), пізніше, очевидно, у Запоріжжі (1933-ім роком датовані окремі рецензії на композиції для хору «Нове життя», «До закордонних робітників»). Твори для солістів й хору написані в Одесі й значаться 1925–1930 рр.

Не оминула Я. Яциневича й вимога щодо створення композицій ідеологічного характеру. Наприкінці 1920-х – початку 1930-х рр., щоб якось вижити у нелегкий період, поруч з іншими творами композитор писав піснеспіви на радянську тематику. Серед них – твори для хору, вокальні ансамблі, а також солоспіви. Незважаючи на це, зазначені композиції займають проміжне місце та не є головними у творчості Я. Яциневича.

Однією із найважливіших сторінок композиторського доробку Я. Яциневича є **духовна хорова музика** митця, представлена чималою кількістю зразків як для композиторів першої третини ХХ століття. Перші спроби роботи з релігійними композиціями Я. Яциневича відносяться до початку 1910-х рр. Йдеться про паралітургічну творчість, зокрема про канти, яких композитор створив вісім. Згодом, у 1920-і рр., паралітургічна музика поповнилася десятьма обробками колядок і щедривок. Упродовж 1920-х рр., у процесі активної роботи у діяльності УАПЦ, Я. Яциневич створив не лише окремі твори на канонічні тексти церковних відправ («Херувимська пісня», «Богородице Діво», «Нехай буде благословенне», тропар «Христос воскрес»), а й цілісні великі богослужбові цикли («Літургія святого Іоанна Златоустого», «Всеношна», «Вінчання»). Тобто духовну музику автор писав, проживаючи та спілкуючись з однодумцями, у Києві.

Не оминув увагою Я. Яциневич іще один жанр, поширений серед композиторів його часу. Йдеться про **камерно-вокальні твори**, яких у митця небагато (17 солоспівів для сольного голосу та 3 вокальні ансамблі у супроводі фортепіано). Проте вони займають важливе місце у творчій біографії Я. Яциневича. Адже за окремі з них (зокрема, за твори «3 тюремних мотивів» та «Досвітні огні») митець у 1925 р. у Харкові отримав нагороди у вокально-музичному конкурсі. Майже усі камерно-

вокальні піснеспіви Я. Яциневич написав в Одесі (упродовж 1925–1929 рр.), окрім двох, створених у 1919 р. (у Києві) та 1935 р. (у Запоріжжі). У хорових та камерно-вокальних творах, як і в обробках народних пісень, виявилася особлива симпатія композитора саме до ліризму у музиці та вибору поезії ліричного змісту. Серед композицій Я. Яциневича такого характеру – «Вечір» В. Чайченка, «А вже красне сонечко» О. Олеся, «Садок вишневий» Т. Шевченка та інші.

Найбільшим твором з-поміж усіх вокальних композицій Я. Яциневича стала чотиричастинна **ораторія** «Скорбна Мати» для мішаного хору і двох сопрано-*solo* у супроводі великого симфонічного оркестру або роялю на слова П. Тичини. Композиція повністю завершена автором. Ораторія, як і більшість вокальних творів, написана в одеський період життя митця (у липні 1926 р.).

У доробку Я. Яциневича представлено й **музично-драматичні твори**. Перший із них, *оперу-феєрію* «Весняна казка» на лібрето О. Олеся (за визначенням самого автора – музична драма), композитор створив у 1927 р., проживаючи в Одесі. Наприкінці життя Я. Яциневич знову звернувся до музично-драматичного жанру. Композитор почав роботу над *музичною комедією, оперетою* «Айшет» у трьох картинах «из адыгейской колхозной жизни», як зазначено в рукописі [4, арк. 33]. На жаль, Я. Яциневич не встиг завершити твір.

В одеський період життя у 1929 р., а також на початку 1930-х рр. у Запоріжжі, Я. Яциневич працював у жанрі **кіномузики**. В архіві ІМФЕ зберігається музичний матеріал композитора до *кіно-думи* «Тобі дарую» (сценарій В. Радиша), створеної в Одесі у серпні 1929 р. [3]. У рукописах вказано назви частин, тривалість кожної з них, а також зазначено моменти їх звучання у режисерському сценарії. Усі збережені частини – невеликі п'єси, створені для камерних ансамблів у супроводі фортепіано. Достовірно відомо, що фільм «Тобі дарую» В. Радиш все ж таки відзняв у 1929 р. на Одеській кінофабриці.

Про окремі твори митця, noti яких досі не віднайдено, поки можемо дізнатися тільки зі спогадів його сучасників. Адже, на превеликий жаль, багато композицій Я. Яциневича втрачено: частину роздано друзям та знайомим, інші ж митець спалив власноручно під час німецької окупації у Майкопі. Серед таких композицій опинилася і **симфонія «1905 рік»**, яку митець створив упродовж 1927–1930 рр. Все, що залишилося від твору – спогад Л. Кауфмана, закарбований у листі до І. Яциневич від 20 вересня 1965 р.: «Часто вспоминаю свой приход к вам на «правый берег». <...>. Вот тогда-то Яков Михайлович и показал мне свою партитуру симфонии «1905 год», которую вы уничтожили во время оккупации. Жаль, что она погибла. Я тогда бегло просмотрел ее

глазами. Но, конечно, следовало бы познакомиться с этим произведением по-подробней. Хотя и беглое ознакомление говорило о том, что это серьезное и интересное сочинение» [2, арк. 8].

Таким чином, творчість Я. Яциневича представлена значною кількістю музичних зразків у різних жанрах. На жаль, наразі наявність переважно лише рукописних нот та відсутність друкованих матеріалів ускладнює процес дослідження усіх творів Я. Яциневича, адже для ґрунтовного аналізу та висновків необхідно почути звучання композицій. Незважаючи на це, майже усі композиції митця варті уваги й подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Корній Л. Історія української музичної культури від давнини до початку ХХ століття. Київ : Муз. Україна, 2018. 362 с.
2. Листи Кауфмана Л. С. Яциневич І. І. (19.02.1961–20.09.1965 рр.). *Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України)*. Ф. 4. Оп. 1. Спр. 112. 8 арк.
3. Музика Я. Яциневича до кіно-думи на 6 частин «Тобі дарую» (7 серпня 1928 р.). *Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського (ІМФЕ)*. Ф. 19. Оп. 1. Спр. 24. 53 арк.
4. Підготовчі матеріали Кауфмана Л. С. про різних осіб: біографічні довідки, виписки з книг, статті різних авторів та ін. (без дати). *ЦДАМЛМ України*. Ф. 4. Оп. 1. Спр. 274. 119 арк.
5. Семирозум О. Музично-історичні джерела до біографії та творчої діяльності Я. М. Яциневича. Каталог рукописних та друкованих матеріалів : дипломна робота / Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2005. 235 с.
6. Список народних пісень Я. Яциневича для хору різного складу (1925 р.). *Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУВ)*. Ф. 50. Спр. 1941. 1 арк.
7. Філенко Т. З архіву композитора і диригента Я. М. Яциневича. *Український музичний архів*. Вип. 1. Київ : Центрмузінформ, 1995. С. 189–214.